

מכותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

עריכה: זיו ששון ארזי. rziv111@gmail.com	העלון מוקדש לע"נ מרים בת שפרה	העלון מוקדש לע"נ סוזן בת ג'ורג'ט	תמוז ה'תש"פ	גיליון 38	יציאת השבת 20:30	כניסת החג 19:13	פרשת בלק
--	-------------------------------	----------------------------------	----------------	--------------	---------------------	--------------------	-------------

ברכות ואיחולים

מזל טוב לראש הישיבה ורעייתו על אירוסי בנם יעקב עם אליז ברמסון

מזל טוב לר' עמיחי לחמי ורעייתו אביבית לרגל הולדת בנם בניה

מזל טוב לבוגר הישיבה ר' אלעד ברנד ורעייתו על הולדת בנו

עיוורון משכר

ר' נעם לייקה • מאמר פתיחה

הדין) - "מלאך של רחמים היה ונעשה לו לשטן" (בלק, יג), והוסיף רש"י במקום "והיה רוצה למנעו מלחטוא, שלא יחטא ויאבד". בלעם לא רואה את מלאך ה', לעומתו האתון רואה ומנסה לסייע לו, אך בלעם בשלו לא מוכן לשים לב ומכה את האתון. הקב"ה אף פותח את פי האתון כדי שתעמיד את בלעם על טעותו, אך במקום להודות לאתון הוא גוער בה "וַיֹּאמֶר בְּלַעַם לְאַתָּון כִּי הֲתַעַלְלֶתָּ בִּי לִי יִשְׁתַּרְבֵּן בְּיָדִי כִּי עֲתָה הִרְגָתִיךָ" (במדבר, כב, כט). לא בכדי נקרא בלעם "שתום העין" (במדבר, כד, טז), הוא נעול בתפיסתו ולא מוכן לפתוח את העיניים. אף אחרי כל זאת ממשיך בשלו ומנסה לקלל את ישראל פעם אחר פעם.

הקב"ה פונה אלינו בכמה וכמה דרכים, אם נכון הדבר אצל בלעם שרצה לקלל, על אחת כמה וכמה שנכון הוא אצל אדם החפץ בעבודת ה'. אלא שיש בנו רצון פנימי מאז חטא אדם הראשון להרגיש שאנחנו שולטים על העולם "וַהֲיִיתֶם כְּאֱלֹהִים יָדְעֵי טוֹב וָרָע" (בראשית, ג, ה) לכן קשה לנו לשים לב לאותות האלוקיים.³ אנו נדרשים לעמדה נפשית של ביטול וענווה כדי להבחין באותם אותות אלוקיים.

יה"ר שנוכח ללמוד מבלעם איך לא להתנהג, ולעומתו נפקח את עינינו להתבונן ולהבין את שיעוריו ואותותיו של הבורא. שבת שלום!

מעשה באדם שספינתו טבעה ולמזלו נתפס על איזה כול עץ, התחזק אותו אדם בתפילה וזעק לאביו שבשמים לעזרה. לפתע התקרבה אליו סירת הצלה אך הוא בשלו, אינו מוכן לעלות וממשיך לזעוק אל השמים. פנתה לה הסירה והנה הגיע מסוק ממרומים והושיט לו חבל אך אותו אדם נשאר בשלו ובזעקתו לאלוקיו שיושיעו... בסופו של יום אותו אדם טבע ביים.

כפרשתנו גם בלעם נפגש עם תמרורים ואותות אינספור, הקב"ה מאותת לו מימין ומשמאל שאין רצונו שיקלל את ישראל ומנסה להצילו מלחטוא, אך בלעם עיקש בשלו.

בתחילה בחלום הלילה "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בְּלַעַם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָרֵר אֶת־הָעֵלֶם כִּי בְרִיךְ הוּא" (במדבר, כב, יב) לכאורה אין תשובה ברורה יותר, התשובה היא לא!

אף על פי כן, כשבאה אליו המשלחת השנייה מאת בלק, בלעם מקבל אותם "וַעֲתָה שְׂבוּ נָא בְנֵיהֶם אִתָּם הֲלִיְלָה וְאֲדַעָה מִה־יִסָּף ה' דְּבַר עָמִי" (שם, יט). על כן עונה לו הקב"ה בחלום הלילה "וַיִּבְלֹא אֱלֹהִים אֶל־בְּלַעַם לִילָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרָא לְךָ כְּאֹהֲנֵשִׁים קוּם לְךָ אִתָּם וְאֵף אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר־אָדַבְרָךְ אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה" ומבואר במדרש רבה "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (בלק, יב).¹

גם לאחר שבלעם יוצא לדרכו האותות ממשיכים, אך בלעם לא מסוגל לשים לב אליהם. כאשר בלעם רוכב על אתונו נאמר "וַיִּתְיַצֵּב מִלְּאֵף ה' בְּדֶרֶךְ לְשֹׁטֵן לוֹ" (במדבר, כב, כב) – מדייק המדרש רבה מכך שנאמר מלאך ה' (מידת הרחמים) ולא מלאך האלוקים (מידת

1 ומתעלל במצרים, הקב"ה הראה לפרעה ולעולם כולו שהוא 'עילת העילות וסבת הסיבות', אין עוד מלבדו'. בלעם טוען כלפי האתון שהוא האדון שלה והיא הפכה את היוצרות והתעללה בו, הפכה להיות היא העילה שלו. השיעור שמנסה הקב"ה ללמד את בלעם הוא - שלא הוא האדון כפי שנדמה לו אלא הקב"ה הוא 'עילת העילות'. אבי מורי ז"ל השתמש בהסבר זה כחלק מעבודתו כפסיכולוג בנושא 'מניעת התעללות מינית', וביאר שבעצם היחיד בעולם שיש לו לגיטימציה כביכול 'להתעלל' לכן באחר זהו הקב"ה, מלבדו אין אף אחד אחר שהוא באמת עילה למישהו אחר. לכן כשמושג זה מופיע אצל כל אחד אחר יש למושג זה קונוטציה שלילית כי זהו שקר. ³ היטיב לבאר זאת הרב יהודה עובדיה זצ"ל בספרו 'מחדש חודשים', פרק ג', ע"ש.

¹ וז"ל המדרש: "מיין אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, שמתחלה נאמר לו לא תלך כיון שהעיד פניו להלוך הלך, שכן כתיב "ויחר אף אלהים כי הולך הוא". אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע איני חפץ באיבודן של רשעים, הואיל ואת רוצה לילך ליאבד מן העולם קום לך, "ואך את הדבר" ללמדך שבהתראה הלך". ² השורש 'התעללות' מוזכר רק עוד פעם אחת בתורה, בפרשת בא: "ולמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בָנֶיךָ וּבְנֵי־בָנֶיךָ אֶת־אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתָ בְּמִצְרַיִם". למה הכוונה? קשה ליחס לריבונו של עולם מושג זה. מבאר רבנו בחיי במקום, שניתן לפרש זאת מלשון עילה ועלול, פרעה עשה את עצמו אלוה והראה כביכול שהוא העילה ולכן כנגדו מגיע הקב"ה

מי הרב שלך?

ר' אליה אדרי / שיעור ד' • פרשת שבוע

ובשביל מה היה צריך את החרב? אומר המדרש אגדה (וכן ע"י בגור אריה) שבלעם הרשע 'שינה אומנותו', כלומר אומנות אומות העולם היא בחרב ואומנותם של ישראל היא בקול, לכן על מנת לפגוע בעמ"י בלעם שינה את תכונות חייו והלך נגד עמ"י בקול, לכן גם המלאך שינה אומנותו ובה אל בלעם בחרב, להראות לו שאם ישנה אומנותו גם עמ"י ישנה אומנותו ויבוא אליו בחרב, ואכן כך היה כמו שכתוב "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב".

לאחר הסתכלות במפרשי התורה יכולים אנו לענות על השאלה ששאלנו בפתיחה, אנו רואים תהליך חוזר שבלעם עובר, עינו כל כך רעה שאין הוא יכול לראות שמלאך ה' עומד לפניו, רוחו גבוהה עד כדי כך שגם כשהאתון פותחת את פיה אין בלעם מקשיב, שמרוב גאותו אין הוא מקשיב אף לא למופת גלוי כזה שהאתון פותחת את פיה ומדברת עמו. ונפשו כ"כ רחבה עד כדי כך שבשביל כסף וכבוד מבלק מוכן לשנות את תכונות חייו לגמרי.

לכן שלושת הדברים האלה מזהים כל כך עם תלמידיו וממשיכי דרכו של בלעם הרשע, שכאשר ישנו אדם שעינו רואה רק רע, והוא משנה את אומנותו בשביל כסף וכבוד, ומתגאה כל כך עד שגם לקב"ה עצמו הוא איננו מקשיב, ברור ומוכן שייקרא כתלמידו של בלעם הרשע.

בעזרת ה' שנזכה להיות מתלמידי אברהם אבינו בעלי עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה, ובכך נמלא את יעודנו ונמצא את כוחות חיינו, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

"עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע" (אבות פרק ה').

יש להעמיק ולהבין מדוע דווקא שלוש המידות הרעות הללו מבטאות את עניינו של בלעם הרשע? ע"כ נענה בהתבוננות קצרה בהבנת דמותו של בלעם הרשע.

בפרשתנו יש שאלה תמוהה מאוד כיצד יכול להיות שבלעם שעליו נאמר שדרגתו (בנבואה) היא כדרגת משה רבינו לא רואה את מלאך ה' עומד מולו, ואילו אתונו כן רואה? את התשובה לכך אפשר להבין ממפרשי התורה שנותנים לנו תמונת אופי על דמותו של בלעם. כשהאתון רואה את מלאך ה' היא פועלת בכמה דרכים על מנת לסמן לבלעם שיעצור. רבנו בחיי במקום, מבאר את הסימנים שהאתון מרמזת לבלעם - "ותט האתון מן הדרך" - רצה הקב"ה לסמן לו שלא זו הדרך שבא הוא צריך ללכת. "ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם" - רצה לרמוז לו שיעכב פסיעותיו ולא ילך לקלל את עמ"י. ולבסוף "ותרבץ תחת בלעם" - כלומר רצה הקב"ה לסמן לאותו רשע לעצור. וע"כ חתם רבנו בחיי "חפץ גדול היה לאותו רשע לקלל את ישראל, שאין לך אדם בעולם שיראה בדרך הסימנים שראה הוא שלא יחזור". כיוון שעינו של בלעם כל כך רעה ורצונו רק להרע לעמ"י אין הוא רואה סימנים ברורים שכל אדם שאפילו לא בדרגתו היה מבין ועוצר. וכך גם אומר המלבי"ם "היה ראוי שיחדל מלכת לגמרי".

במדרש אגדה (תנחומא פר' בלק, ח') נשאלת שאלה מה עניין החרב בידי המלאך - "וכי לא היה לו למלאך לנשוף בו ויוציא רוחו"?

זמן לגילוי הפנים?

ר' איתי אורן / שיעור ד' • עיון בסוגיות אקטואליות

רשות הרבים - דרך מפולשת או כיכר וכדו' המשמשים לרבים, אשר רוחבם למעלה מ-16 אמה (כ-8 מטר) ואינם מקורים. לדעת רבים מהפוסקים צריך שיהיו 600,000 בני אדם עוברים בהם כדבר שבשגרה. כך שלהבנה זו, למעשה כמעט ואין רה"ר מצויה כיום בארץ ישראל.

כרמלית - שטח שאינו מוקף מחיצות, וגם אינו רשות הרבים, כגון שבילים, נהרות ושדות, ולמעשה כל השטחים הנמצאים מחוץ לעירוב העיר, ובלבד שהן אורכו והן רוחבו הינם לפחות בגודל ד' טפחים (32 ס"מ).

מקום פטור - מקומות שאין להם שימוש חשוב, כגון סלעים ברה"ר, ובתנאי שגובהה הוא שלושה טפחים (3 ס"מ) לפחות ושרוחבם או אורכם קטן מארבע טפחים (30 ס"מ).

נחלקו הפוסקים אם גם כלי הבולט ברה"ר אך אינו קבוע בקרקע (כספסל נייד) נידון כמקום פטור או שהוא בטל אגב הרשות שנמצא בה. כמו כן נחלקו הפוסקים האם מקום פטור חל גם בכרמלית (למטה מעשרה טפחים) או שמא לעולם בטלה אגבה ונידון כמותה. מקום נוסף שחל בו דין מקום פטור הוא אורח רה"ר או כרמלית למעלה מ"י טפחים (שכן בשונה מרה"ר, רשויות אלה אינן תופסות אלא עד "י טפחים), ומכאן שהנחה על עצם הבולט מעל חלל זה, דינה כהנחה במקום פטור, ובלבד, כמובן, שאותו עצם אינו חולק רשות לעצמו.

בתקופה האחרונה, אנו חיים במצב בו אנו מחויבים לעטות מסכה בכל יציאה למרחב הציבורי. מצב זה מעורר שאלה בענייני שבת-האם מותר לצאת במסכה בשבת מחוץ לתחום או במקום בו אין עירוב?⁴ ואם כן, באילו גדרים?

כדי לענות על שאלה זו אנו צריכים לדון בענייני מלאכת הוצאה, ומתוך כך לדון בדין מסכה ולראות על אילו עניינים יש להקפיד כשיוצאים במסכה בשבת.

יסודות מלאכת הוצאה בשבת

מלאכת הוצאה היא מלאכה של העברת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, וכן טלטול חפץ ברשות הרבים יותר מארבע אמות. החידוש שבמלאכת הוצאה הוא שבשונה משאר מלאכות שבת לא רק שינוי בחפץ עצמו נחשב מלאכה, אלא אף שינוי מהותי במיקומו של החפץ נחשב מלאכה. מן התורה המקומות השונים מחולקים לשלושה סוגי רשויות: **רשות הרבים**, **רשות היחיד** ו**מקום פטור**. והוסיפו חכמים ותקנו שרוב המקומות שהוגדרו כמקום פטור יהיה דינם כדין רשות הרבים, ונקרא שם המקומות הללו **כרמלית**, ו**איסור הוצאה בהם הוא מדרבנן**.

הגדרות הרשויות⁵:

רשות היחיד - מקום שהן אורכו והן רוחבו הינם לפחות בגודל ד' טפחים (32 ס"מ), ומוקף מד' רוחותיו במחיצות בגובה "י טפחים (80 ס"מ) העומדות ברוח מצויה. רשות היחיד שמחיצותיה ניכרות, בוקעת ועולה עד לרקיע.

⁵ ענייני ארבע רשויות בשבת נידונים בשו"ע או"ח סי' שמ"ה.

⁴ חשוב להדגיש שיש להישמע להנחיות משרד הבריאות וחייבים לצאת במסכה בשבת, מטרת המאמר היא לדון בנושא "לשמח" ולהדגיש את הדברים בהם צריך להיזהר כשיוצאים במסכה בשבת.

דין יציאה בכגד בשבת

דיני הוצאה מרשות לרשות כוללים פרטים רבים שלא נדון בכולם מפאת קוצר היריעה. נתמקד בדיני הוצאת בגדים בשבת, שהרי מסכה היא כגד, ובתוך דינים אלו נתמקד בדינים הקשורים לנידון דין.

מותר לאדם ללבוש את כגדיו ולנעול את נעליו, ולצאת בהם לרשות הרבים. משום שהבגדים טפלים לגופו, וכל זמן שהוא לבוש בהם, אינם נחשבים כעומדים בפני עצמם אלא הרי הם כחלק מגופו, ואינו עובר עליהם בטלטול. אולם ישנם כמה גדרים שצריכים להיזהר בהם כשיוצאים עם כגד.

דרך לבוש - מה שאמרנו שיותר לצאת בכגד בשבת זה רק כאשר טלטולו הוא בדרך לבוש⁶ (לדוגמא - גרביים גרוכות על כף הרגל). **בגד העלול ליפול** - גזרו חכמים שלא לצאת לרשות הרבים בלבוש שעלול ליפול, שמא יטלטל אותו ד' אמות ברשות הרבים⁷.

בנידון שלנו, המסכות, יכול להיות מצב בו המסכה רופפת ולא יציבה, וכן יש חשש שתיקרע, ולכן עלולה ליפול וצריך להיזהר שלא לצאת במסכה כזו בשבת (אמנם לערוה"ש שא, נג, כל בגד שמעיקר הדין היה מותר לצאת בו לרה"ר אלא שחכמים אסרו לצאת בו מחשש שמא יפול ויבוא לטלטל ד' אמות - האיסור הוא דווקא

ברה"ר דאורייתא ולכן אם אין מסכה יציבה יש על מי לסמוך וצריך לצאת גם בה). בנוסף, במיוחד בימים חמים אלו יש להיזהר לצאת במסכה רק בדרך לבושה - דהיינו עטיית המסכה על הפה ועל האף ואין להוריד אותה לסנטר וכ"ש לא להורידה לגמרי ולטלטלה ביד.

לסיכום -

- חשוב לבדוק שהמסכה "יושבת" טוב על הפנים ולא עלולה ליפול בדיבור, הליכה או רוח וכו' (נראה שהכי טוב להשתמש במסכה עם רצועות הנקשרות מאחורי הראש ולא על האוזניים).
 - דרך לבישת המסכה היא כיסוי של הפה והאף ולכן חשוב מאוד לשים לב לא להוריד את המסכה מהפה והאף כל זמן שנמצאים ברה"ר, גם לא לסנטר.
- "יותר משמרו ישראל את השבת שמרה השבת אותם".
שנזכה בזכות הסתר הפנים שלנו לגילוי פני שכינה ובזכות שמירת השבת לשמירה מכל הצרות ולגאולה השלימה בב"א!

מעין שבע - שיטת הגאונים

ר' דביר לוי • עיון במסכת הנלמדת

שתי הלכות אלה הן לכאורה סותרות - לפי הראשונה אין למעין שבע דין חזרה ולפי השנייה יש לה דין חזרה. והיה מקום לומר שהלכות אלו מפי שני גאונים שונים יצאו, שלדעת רב נטורנאי גאון מי שאינו התפלל בכלל יכול לצאת ידי חובה בשמיעת הש"ץ. אך לדעת רב עמרם גאון אין יוצאים בכל מקרה וצריך לחזור. ויצא א"כ שמי שסובר שאף היחיד אומרה הוא רב עמרם גאון, ומי שסובר שאף מי שלא התפלל לחש כלל יצא בשמיעת הברכה מפי הש"ץ זה רב נטורנאי גאון. אך עדיין קשה על הרוקח והגהות המרדכי שלא חילקו וכתבו הלכות אלו בצירוף כאילו אין ביניהן שום סתירה. וכמו שראינו בטור שהבין שהם לא חולקים. קושיה שניה: על עצם הקביעה שאף יחיד צריך לאמרה. הרי בגמרא מבואר שהש"ץ הוא שאומרה ומפה דייקו רוב הראשונים והאחרונים שאין היחיד יכול לאמרה מפני שתלויה בש"ץ והוא תלוי במניין.

פתרון ארבע הקושיות: נראה שאפשר למצוא בהסבר הגר"א קצה חוט לפתרון הקושיה הראשונה. **הגר"א** (או"ח רסח יג) כותב שחז"ל תיקנו לומר מעין שבע כדי שהמאחרים יצאו ידי חובת תפילה בשמיעתה ע"י הש"ץ. כשהמאחר מגיע לתפילה הוא אינו צריך להתפלל בעצמו ולעכב את האחרים אלא שישמע את ברכת מעין שבע ויצא ידי"ח, וכך יצא עם כולם מבית הכנסת לבית. לפי הגר"א תקנת הגאונים הייתה הוספת ברכת מעין שבע כדי שיצאו בה המאחרים.

יש להוסיף שכנראה ברכת מעין שבע נתווספה לנוסח התפילה בליל שבת עוד לפני שניתן טעם הסכנה. הרב שלמה טל, עורך סידור רינת ישראל (תרביץ מא ח"ב עמ' 145) הוכיח שנוסח הברכה כולו הוא ארץ ישראלי והיא נתקנה להיאמר בבית הכנסת לכבוד השבת. בבבל נהגו לאמרה רק במצב שבו לא היה יין והיה חשש שיהיה מי שלא יקדש כלל (ירושלמי ח א). אם כן, **צריך לומר שתקנת חז"ל לא הייתה עצם האמירה, שהרי האמירה כבר הייתה נהוגה לפני כן. אלא שתקנתם הייתה רק שהמאחר יצא ידי חובת תפילה בשמיעת הברכה (אע"פ שאין לה דין חזרה).** וכן סוברים הגאונים הנ"ל (לא בדיוק כהגר"א שהרי סבר שתיקנו את הוספת מעין שבע בשביל שיצאו בה המאחרים יד"ח). לפי האמור אין כל קושיה על הרוקח והגהות המרדכי שהביאו את שתי ההלכות כיוצאים מפה אחד. משום שיציאת המאחר ידי חובה ע"י שישמע את ברכת מעין שבע היא לא מדין חזרה אלא

ברכת מעין שבע מוזכרת בתלמוד בדרך אגב (שבת כד:). הגמרא מביאה להלכה שביו"ט שחל בשבת לא מזכירים את היו"ט בחתימת ברכת מעין שבע. וז"ל הגמרא: "אמר רבא: יום טוב שחל להיות בשבת, שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאלמלא שבת אין שליח צבור יורד ערבית ביום טוב... בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקוני משום סכנה".

ופירש"י: "משום סכנה - מזיקין, שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, ובגמרון מלאכתן מתפללין ערבית בביתן, ולא היו באין בבית הכנסת, אבל לילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממחרין לבא ושוהין לאחר תפילה, לכך האריכו תפלת הצבור".

בעקבות הגמרא הנ"ל הרוקח (שבת נ) **והגהת המרדכי** (שבת כד:): כתבו בשם הגאונים שתי הלכות. אחת שגם המתפלל יחיד צריך לברך מעין שבע, והשנייה שמי שלא התפלל תפילת הלחש יכול לצאת בברכת מעין שבע ששומע מהש"ץ. ופירט הטור (או"ח רס"ח) את ההלכה השנייה וכתב בשם רב עמרם גאון שאם התפלל בטעות תפילת חול בערבית של שבת צריך לחזור, ובשם רב משה גאון שאם אדם זה שמע מעין שבע מהש"ץ יכול יצא ידי חובה ולא צריך לחזור, ובשם רב נטורנאי גאון שאף אם לא התפלל כלל ושמע מהש"ץ מעין שבע - יצא.

והקשה הטור על דברי הגאונים שתי קושיות: אם אתם אומרים שמי שטעה חזור, אז איך יכול לצאת במעין שבע שהרי איננה כמו חזרה שיוצאים בה, משום שחזרה היא בדיוק כמו תפילת הלחש אבל פה זה רק 'מעין' תפילת הלחש. וגם אם אתם אומרים שהיא כמו חזרה הרי קיי"ל שרק בר"ה ויוה"כ אפשר לצאת ידי חובת תפילה בשמיעת החזרה. ע"כ שתי קושיותיו. יש לשים לב שהטור לא רואה פה מחלוקת בין הגאונים אלא תוספות, שכן, הוא מקשה מדברי רב עמרם גאון על דברי רב משה גאון ורב נטורנאי.

שתי קושיות נוספות על דברי הגאונים: ישנה קושיה גדולה ע"פ מה שראינו ברוקח ובהגהות המרדכי שהביאו שתי הלכות אלה ביחד כאילו מפה אחד יצאו. שהרי אם היחיד צריך לאמרה אזי ברכת מעין שבע אינה כחזרה שהרי ליחיד אסור לומר את החזרה לבד, וא"כ איך יצא היחיד ידי חובת תפילה בברכת מעין שבע ששומע מהש"ץ? שזה ייתכן רק אם מעין שבע תחשב חזרה. ולכן

⁷ שם סעיף ז' ועיין בביאור הלכה שם.

⁶ שו"ע או"ח סי' ש"א ס' ז', ל"ו ובמשנ"ב שם.

שהיא היא התקנה, שאע"פ שאין לברכה זו דין חזרה יוכל המאחר לצאת ידי חובה בשמיעתה בלבד. ובגלל שברכה זו אינה מדין חזרה אלא שהייתה נהוגה לפני כן גם יחיד צריך לאמרה משום שהיא חלק מנוסח התפילה. ואין שום סתירה בדברי הגאונים הנ"ל.

וגם מוכן שתמיהות הטור נובעות מהבנה שיציאה ידי חובת תפילה היא רק בחזרת הש"ץ רגילה. וקשה לו משום שלא ייתכן שיש לברכה דין חזרה משום שאינה חוזרת על התפילה בשלימות ואין אפשר לומר שיצא המאחר ע"כ? אך דבריו נשענים על ההבנה שהתקנה היא עצם אמירת ברכת מעין שבע. אך אם נאמר שהברכה היתה קיימת כבר לפני התקנה והתקנה הייתה שהמאחר יכול לצאת בשמיעת הברכה ואין לזה קשר לדיני חזרת הש"ץ אז אין שום תמיהה על דבריהם הבהירים.

לגבי הקושיה איך כתבו הגאונים שהיחיד יכול לאמרה? הרי מפורש בגמרא "ש"ץ היורד..." אם כן דווקא ש"ץ כמו שתמיהו כולם על הגאונים בזה. את המילים "שליח ציבור..." ניתן ללמוד בשני אופנים: א. ש"ץ דווקא. ואין היחיד יכול לאמרה. ב. אם לא היה כתוב את הביטוי ש"ץ לא היינו יכולים להבין שמדובר על ברכת מעין שבע (שהרי היא לא מוזכרת כלל), אלא היינו יכולים לחשוב שמדובר על ברכת מקדש השבת שבאמצע תפילת הלחש.

ולכן הביטוי ש"ץ בא רק לאפוקי מהבנה זו וללמד שמדובר בברכת מעין שבע. ואין צורך ללימוד נוסף מהביטוי הזה. נראה שרוב הפוסקים (ראה שו"ע) למדו כהאפשרות הראשונה. ונראה שהגאונים וכך מובא בהגהות מימוניות (תפילה ט יא) בשם ר"ח, למדו כההסבר השני. ונראה שגם רש"י סבר כך, ז"ל רש"י: "שליח ציבור היורד ערבית - המתפלל ברכת מעין שבע קונה שמים וארץ מגן אבות בדברו". רש"י בד"ה כולל גם את המילים ש"ץ ומה שיש ללמוד מהן לדעתו זה שהכוונה לברכת מעין שבע, שלולא המילים ש"ץ לא היינו יודעים שזו הברכה המדוברת. וניתן גם לדייק מהמשך הגמרא "שאלמלא שבת אין שליח ציבור..." שהביטוי ש"ץ לא בא לאפוקי מיחיד אלא בא לאפוקי מימי חול שאין לש"ץ חלק מיוחד בנוסח התפילה.

הגם שדעת הגאונים מבוארת בדברינו – שלעולם בכל מצב היו אומרים את ברכת מעין שבע, והתקנה היא רק על עניין הוצאת היחיד יד"ח ע"י הש"ץ – להלכה פסק השו"ע (או"ח סי' רסח) שלא כדבריהם כלל: רק בציבור מברכים אותה ורק בבית הכנסת, ואין מברכים אותה בע"פ שחל בשבת.⁸

מי פירות – מה מברכים על מיץ סחוט?

אביחי מלין / שיעור א' • עיון אליבא דהלכתא

מן האמור עולה שלשיטת הרא"ש מיץ תפוזים שהוא דבר שמעובד יותר ועוד יותר רחוק מצורת הפרי מאשר הזיעה ברכתו תהיה שהכל. אך לשיטת הראב"ד כאשר סוחט את הפרי הוא לא מוציא את הפסולת של הפרי, אדרבא להפך, הוא בורר את החלק היותר טוב בפרי, ולכן ברכתו תישאר בפה"ע. וכן לשיטת הרשב"א יברך לכאן בפה"ע כיוון שכיום רוב גידולו לסחיטה, ועי' לקמן.⁹

השו"ע באו"ח סי' ר"ב סעיף ח אומר: "דבש הזב מהתמרים, מברך עליו שהכל. וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות, חוץ מזיתים וענבים, מברך: שהכל."

והמשנה ברורה שם (סקמ"ז) אומר שגם כתישה וסחיטה בכלל זה כי אין דרכם בכך. כלומר – שעל מיץ תפוזים יברך שהכל.

שער הצינון שם (סקנ"ד) מעיר שגם בסימן רה' סעי' ג' סתם השו"ע כרא"ש – שבסחיטת פירות מברך שהכל. אך הוסיף שעה"צ שצ"ע אם לא פסק כך השו"ע רק מצד הספק (ונפק"מ למי שבירך בטעות בפה"ע אם צריך לחזור או לא).

החזו"א באו"ח סי' ל"ג סק"ה מברר לגבי מיץ תפוזים האם לדעת הרשב"א זיתים וענבים דרכם להיסחט בדווקא או שרק בזמנם היה כך ובימינו שדרך לסחוט תפוזים גם יחשב לעיקר שימושן של הפרי. עוד מוסיף, שבניגוד לסחיטת פרי רגיל תפוז נחשב יותר כמו פרי מרוסק ולא סחיטה שכן רוב בשר הפרי נסחט עם הפרי. ואולי גם ניתן לצרף את שיטת הראב"ד שרק על זיעת הפרי מברך שהכל ואילו על סחיטה יברך בפה"ע.

אך למעשה במשנ"ב הוצאת דרשו מובא שהגר"ח קנייבסקי שליט"א העיד שהחזו"א ברך על מיץ תפוזים שהכל.

הלכה למעשה, על מי פירות כגון מיץ תפוזים מברכים שהכל, גם אם המיץ סחוט טרי ויש בו חתיכות הפרי. אך בדיע' אם טעה וברך בפה"ע נראה שיצא, ובפרט אם ישנם חתיכות הפרי בתוך המשקה.

מה מברכים על מיץ תפוזים? האם יש הבדל בין מיץ תפוזים סחוט טבעי עם חתיכות הפרי לבין משקה קל של מיץ תפוזים (שלרוב אין בו חתיכות הפרי)?

בגמ' במסכת ברכות (לחא) מובא: "ואמר מר בר רב אשי: האי דובשא דתמרי מברכין עלויה (=עליו) שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא? זיעה בעלמא הוא". רב אשי אומר שעל דבש היוצא מן התמרים מברכים שהכל בגלל שהוא "זיעת הפרי", ופירש"י (ד"ה "זיעה בעלמא הוא") "ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ (=בפה"ע)". להלן יבואר יותר בהרחבה שיטות הראשונים בהגדרת זיעת הפרי.

ממשיכה הגמ' ואומרת "כמאן?" כלומר כדעת איזה תנא אמר רב אשי את דבריו. ועונה – "כי האי תנא, דתנן: דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומץ ספוניות, ושאר מי פירות של תרומה – רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר."

רב אשי סובר כר' יהושע, שלדעתו מי פירות של תרומה פטורים מחומש וקרן אם ישראל מעל ושתה אותם, והיינו שהם לא נחשבים חלק מהפרי ולכן יברך שהכל.

מן הגמרא עולה שעל מיץ הזב מהפרי (זיעת הפרי) מברכים שהכל, והשאלה היא מה מברכים על פרי שממש סוחטים את כל תכולתו – כגון מיץ תפוזים?

מהרא"ש (פרק ו' סימן י"ב) משמע שזיעת הפרי לא נחשבת כבר פרי, כיוון שהפרי עבר תהליך של עיבוד. מה שחכמים קראו לו פרי לעניין ברכת בפה"ע והוא גם נאסר בתרומה הוא דווקא עיקר הפרי ואילו הזיעה שיוצאת מהפרי לא נכללת בהגדרה זו.

הראב"ד (מובא בחידושי הרשב"א, לח). ובשיטתו גם המאירי (בית הבחירה, שם) מבין אחרת את המקרה, ומתוך דבריו משמע שהסיבה שזיעת הפרי לא נחשבת פרי היא לא בגלל שהפרי עבר עיבוד אלא בגלל שזוהי פסולת הפרי, דבר הנפלט ממנו. הרשב"א (שם) עצמו סובר שהכל הולך אחרי דרך שימושן של הפרי, לכן פרי שרוב דרכו בסחיטה יברך עליו בפה"ע, אך מציין שרק ענבים וזיתים דרכם בסחיטה.

⁸ ויש מהמקובלים שנהגו לאמרה אף שלא בבית כנסת ואף בע"פ שחל בשבת, עי' בבן איש חי פ' ארא שנה ב' טע"י י'. והרב גץ זצ"ל היה נוהג לאמרה גם ביחיד.

⁹ ה. העורך – ועי' בפניני הלכה ברכות ח, טו הערה 15. שכתב שיתכן שכל דברי הרשב"א שהולכים אחר הרוב הוא רק כשאומלים אותו כמרק בכף, אבל אם